
Dromen over de toekomst

Geestelijke verzorging in de jeugdzorg

WIE DROOMT ER NIET over de toekomst? De laatste tijd ben ik daar weer veel mee bezig. Binnen Jeugdhulp Friesland moet namelijk een nieuw beleidsplan op het gebied van zingeving en spiritualiteit geschreven worden voor de komende jaren. Met alle veranderingen die eraan komen vanuit het kabinetsbeleid – jeugdzorg wordt de verantwoordelijkheid van de gemeentes – is te voorspellen dat de aandacht voor levensvragen in de jeugdzorg niet veel prioriteit krijgt. Of liggen er kansen?

Hoe is het dromen begonnen?

In mei 2007 ben ik aangesteld als geestelijk verzorger binnen Jeugdhulp Friesland. De vacature was een gevolg van een discussie die het management binnen de organisatie had gevoerd naar aanleiding van de vraag: als wij het kind centraal stellen in onze zorg, waar hebben we het dan over? In het positioneringstatement wordt expliciet het domein zingeving en spiritualiteit benoemd.¹ Aan mij de taak dat domein binnen Jeugdhulp Friesland te ontwikkelen.

Met 25 uur per week startte ik mijn verkenningstocht door Jeugdhulp Friesland. Ik ontdekte de vele verschillende organisaties die zich met jeugdzorg bezighouden. Leerde verschillende vormen van hulp kennen, zoals Ambulante gezinsbehandeling: hulp bij mensen thuis; Medisch Orthopedagogische Dagbehandeling: voor kinderen tot groep 3 van de basisschool; Pleegzorg: voor het werven, opleiden en ondersteunen van pleegge-

De jeugdzorg is relatief onbekend in het land van de geestelijke verzorging. Wat doen geestelijk verzorgers daar? Tjeerd van de Meer leidt ons rond en vertelt over zijn werk. 'In deze omgeving zijn professie noch ambt begaanbare ingangen, de persoon van de geestelijk verzorger moet de verbinding tot stand brengen.'

Tjeerd van der Meer

zinnen, 24-uurszorg voor jongere en oudere jeugd die een behandelprogramma nodig hebben en Spoedeisende hulp bij crisissituaties. Bij de situaties die ik tegenkwam als ik kennismaakte of meedraaide vroeg ik me steeds af: hoe kun je als geestelijk verzorger daar een bijdrage aan leveren? Na een paar maanden heb ik samen met tien medewerkers uit de organisatie mijn bevindingen in een beleidsplan omgezet: 'Aan de slag met het hart'. Dat is een beleid geworden dat twee sporen volgt. Ten eerste richting medewerkers van de organisatie: zingeving is niet alleen het domein van de geestelijk verzorger (de specialist), iedere medewerker moet daar iets vanaf weten en erover kunnen communiceren. Daarvoor is de training 'aandacht voor levensvragen in de zorgpraktijk'² aangepast aan jeugdzorgthema's, zoals wat coping met levensvragen te maken

heeft en hoe je daarover communiceert en wat je dan tegen komt. Hoe kun je ingaan op zinvragen? Hoe werkt rouw en verliesverwerking bij kinderen? Welke zinbeleving en welk zinverlies ervaar je in het werk en welke je cliënten? En hoe verbind je je aan mensen, thema's en overtuigingen? De training wordt aan elk team aangeboden. Het tweede spoor is direct gericht op cliënten, voornamelijk in de 24-uurszorg, één keer in de maand een bezoekuur op elke groep, en elk kwartaal een thema-avond over bijvoorbeeld vriendschap, liefde of dromen over de toekomst. Naast deze hoofdactiviteiten zijn er de individuele begeleidingstrajecten, aandacht voor ethiek, consultmogelijkheden voor medewerkers, en kan onze medewerking aan vieringen worden gevraagd.

Inmiddels werk ik 32 uur en is Marieke Verkerk, een humanistisch collega, aangesteld voor 16 uur in de week. We bestrijken de hele provincie Friesland: 30 locaties, 700 medewerkers en zo'n 2000 cliënten (van wie ongeveer een derde in de 24-uurszorg).

De droom geleefd

Een week uit mijn agenda geeft een blik op de praktijk. Maandag heb ik een gesprek met een bestuurder van een moskee. Er was een vraag van een ambulante team om inzicht te krijgen in hoe opvoeden in een moslimgezin werkt. Bovendien zijn er soms vragen van islamitische jeugdigen op een behandelcentrum in de buurt. Het gesprek leverde een afspraak op om met het ambulante team in de moskee op bezoek te komen en we hebben over mogelijke ondersteuning van jeugdigen gesproken. Daarna heb ik een gesprek met een gedragswetenschapper die verantwoordelijk is voor een menukaart van individuele zorgprogramma's. Het werd voor ons beiden een ontdekking om te zien hoe bijvoorbeeld een looptocht aansluit bij het maken van een digitale levenslijn (een werkvorm, die wij als geestelijk verzorgers aanbieden, om gebeurtenissen en wat die voor je betekenen digitaal vast te leggen³). We gaan samenwerken om daar lijn in te brengen. Dan inter-

visie met collega's (voornamelijk uit ziekenhuizen) uit Friesland en tot slot een gesprek met een jongere die vorig jaar een voor haar belangrijk persoon door zelfmoord verloor. Zij vertelde dat het al makkelijker was geworden erover te praten na ons vorige gesprek. Toen hadden we elfjes (gedichtjes van 11 woorden) gemaakt over de overledene. 's Avonds check ik nog even mijn pas aangemaakte Hyvesprofiel.

Dinsdag begint met een verkenningsgesprek met een medewerker die is bedreigd en achtervolgd door een vader uit het gezin dat ze begeleidt. We spreken over wat er gebeurd is, welke impact dat heeft en wat ze van mij zou willen en wat ik kan bieden. Vervolgens een gesprek met een manager van een zelfstandig behandelcentrum over de inzet van geestelijke verzorging volgend jaar op die locatie. Door hem word ik gevraagd een bijdrage te leveren aan het kerstdiner. We spreken af dat het een korte toespraak wordt. Daarna ontmoeten mijn collega en ik elkaar voor ons wekelijkse overlegmoment. Daarin bespreken we wat ons deze week heeft beziggehouden, gesprekken die we hebben gevoerd en de ontwikkelingen die nog een vervolg moeten krijgen. Om 15.00 uur volgt een multidisciplinair overleg over een netwerkpleeggezin (de grootouders voeden het kind op) waarin de grootouders het eigenlijk niet meer kunnen maar wel willen volhouden. Wat voor traject kunnen we hen bieden? Wat is in dit geval goede zorg? Wij zijn gevraagd aan deze besprekingen een ethische blik toe te voegen. Tot slot die dag breng ik een bezoek aan een groep. Er zijn twee meiden bezig met aardappelen schillen als ik binnenkom. Eén ken ik nog niet, ze is net nieuw, en ik stel me voor. Een jongen zit achter de computer. Ik kom bij de meiden aan tafel zitten en we praten over de dag en over wat een geestelijk verzorger doet. Ik leg uit dat iedereen wel eens vragen tegenkomt zoals 'waarom overkomt mij dit?' Een antwoord daarop vinden is niet makkelijk maar wel mogelijk en als je er niet uitkomt kan een gesprek helpen.

Op woensdag ben ik vrij. Marieke Verkerk, mijn collega, gaat om de week naar een behandelcentrum voor jongere jeugd (tot 13 jaar). Ze heeft daar een eigen ruimte om jeugdigen te ontvangen en biedt hen vanuit presentie ruimte om hun verbeelding uit te spelen,⁴

Donderdag begint met een training 'Aandacht voor levensvragen'. Het is de laatste bijeenkomst, met het thema 'verbinding'.

Ik lees twee stukken voor uit *Niemand's-land* van Guurtje Le-guijt,⁵ een roman ge-schreven vanuit het perspectief van een jongen in de jeugd-

zorg. We bespreken naar aanleiding daarvan hoe je je verbindt aan cliënten. Daarna wordt de inhoud en het effect van de voorgaande vijf bijeenkomsten besproken. Naast verbinding tussen de verschillende thema's van de training zoeken we verbinding met de praktijk: hoe besteden medewerkers nu aandacht aan levensvragen van cliënten? De middag begint met een inlooppreekuur op een kantoorlocatie. Medewerkers kunnen dan een casus bespreken, vragen stellen of hun verhaal kwijt. Geregeld komt er iemand op af, maar vandaag is er niemand en is er tijd om mail bij te werken en een aantal regelingen te doen. Aan het eind van de middag doe ik het thema 'gevoel' bij een groep kinderen op een gespecialiseerde naschoolse opvang (Boddaert). We voelen eerst in een voelstoel aan o.a. een ruwe en gladde steen. Die helpen bij de uitleg dat gevoelens eerst scherp en pijnlijk zijn, maar later gladder worden. We bespreken ook de vraag of het hebben van gevoelens erg is. Ten slotte maken we een tekening van gevoelens als boos, blij, bang en bedroefd. Welk beeld hebben we daarbij?

De vrijdag is meestal een dag voor begeleidingstrajecten met jongeren en medewerkers. Of ik neem deel aan bijeenkomsten van organisaties die ook ethiek of zingeving in

de jeugdzorg willen promoten zoals de commissie ethiek in de jeugdzorg van het CNV⁶, de conferenties van Zin in Jeugdzorg⁷ of het onderzoek dat nu door de Hogeschool Windesheim wordt gedaan⁸

Het eigene aan geestelijke verzorging in de jeugdzorg

Wat moet je met geestelijke verzorging in instellingen waarin je vooral jeugdigen tegenkomt uit de grote groep die niets met

religie heeft?⁹ De uitdaging ligt erin duidelijk te maken dat je voor levensvragen zoals 'waarom overkomt mij dit, wie ben ik,

Als wij het kind centraal stellen in onze zorg, waar hebben we het dan over?

waar kom ik vandaan, waar wil ik naar toe met mijn leven,' die iedereen stelt, een specialist nodig hebt die in staat is een klimaat te scheppen waarin jeugdigen de zoektocht durven en willen aangaan. Bovendien is het van belang dat instellingen zich realiseren dat behandeling en opvoeding geen waarde-vrije bezigheid is, maar plaatsvindt vanuit overtuigingen van medewerkers en pleegouders. Dat zij voeding en reflectie nodig hebben om er onderling en met cliënten over te communiceren en dat zoiets alleen op het juiste niveau kan plaatsvinden wanneer er (vrij)plaats voor gemaakt wordt. Doen wij andere dingen dan andere geestelijk verzorgers? Nee en ja.¹⁰ Dit zijn jeugdigen, nog volop in de ontwikkeling van hun intelligentie, reflectievermogen, geweten, en vertrouwen.¹¹ Het laatste waaraan ze denken is levensbeschouwing. Bovendien zijn het jeugdigen met ernstige levenservaringen en bijbehorend gedrag. In toenemende mate zijn het ook jeugdigen met een gedragsmatige dan wel psychiatrische diagnose en zonder levensbeschouwelijke achtergrond. De inhoud en vorm moeten daarop aangepast zijn. In deze omgeving zijn professie noch ambt begaanbare ingangen. De persoon van de geestelijk verzorger moet de verbinding tot stand brengen.¹²

Dromen over de toekomst

In de inleiding schetste ik al even het beeld van de bezuinigingen en grote veranderingen die op stapel staan, met als gevolg (gewenste) ambulantisering, zoals elders in de zorg. Omdat in de meeste teams de training 'Aandacht voor levensvragen' is afgerond hebben we nu open inschrijfttrainingen voor nieuwe collega's en voor hen die wat gemist hebben. Daarnaast houden we de contactmomenten met teams (die we door de training hadden) fris door ongeveer twee keer per jaar aan te schuiven en een ruimte te maken voor thema's die spelen in het team rondom levensvragen. Wat betreft ons tweede spoor experimenteren we met het maken van een digitale levenslijn en het gebruik van sociale media om contacten met jeugdigen te onderhouden (nu) en te leggen (toekomst). In het verlengde daarvan ontstaat ook de droom van online levenspaden: waarbij je kan 'dwalen' tussen teksten, liedjes, spellen, gedichten etc. over levensvragen en met één klik een chat kan starten met een geestelijk verzorger of een afspraak in zijn/haar agenda kunt plannen. Dat moet dan gekoppeld zijn aan een sociale-mediasite van die geestelijk verzorger (de persoon is de verbindende factor), zodat jeugdigen van tevoren kunnen zien wie ze voor zich hebben. Ook willen we het mogelijk maken voor jeugdigen om hun eigen omzwervingen op de site te bewaren en dat wat hun aanspreekt in lijn te brengen met ervaringen uit hun eigen leven (de digitale levenslijn als reflectie-tool). En natuurlijk moeten ze zelf teksten of liedjes kunnen toevoegen. We hopen dit de komende jaren binnen Jeugdhulp Friesland te kunnen ontwikkelen en testen. Wanneer dat aanslaat wordt helderder voor zowel jeugdigen als medewerkers wat geestelijke verzorging inhoudt en zijn geestelijk verzorgers in staat in minder tijd meer jeugdigen te ondersteunen in hun zoektocht.

T. van der Meer is coördinator geestelijke verzorging en zingeving, Jeugdhulp Friesland (Leeuwarden), meer.tvander@jeugdhulpfriesland.nl

Literatuur

- Dijk-Groeneboer, M. (2010). *Handboek Jongeren en Religie. Katholieke, protestantse en islamitische jongeren in Nederland*. Almere: Parthenon.
- Fowler, J.W. (1981). *Stages of Faith. The psychology of human development and the quest for meaning*. New York: HarperCollins Publishers.
- Hanrath, A.C.H. (2000). 'Geestelijke verzorging in het hart van de zorg, de professionele identiteit van de geestelijk verzorger in een veranderende zorgcontext', *Tijdschrift Geestelijke Verzorging* 17 (2000), 5-12.
- Leguijt, G. (2007). *Niemandland*. Zoetermeer: Mozaïek.
- Kuyk, E. (2006). 'Geestelijk verzorgers in de jeugdzorg', in: J.J.A. Doolaard (red.), *Handboek geestelijke verzorging voor zorginstellingen*. Kampen: Kok.
- Verkerk, M. (2006). 'Humanistisch geestelijk werk aan kinderen, een exploratief onderzoek naar wat geestelijke verzorging aan kinderen kan omvatten', doctoraalscriptie Universiteit voor Humanistiek, 101.

Noten

- 1 Zie www.jeugdhulpfriesland.nl/upload/positioneringstatement%202011.pdf.
- 2 Zie www.vgvz.nl/actueel/Publicaties.
- 3 Zie het filmpje op www.jeugdhulpfriesland.nl/index.php?page=tekst&id=77&cat=jongeren&mi=3&si=27
- 4 Verkerk (2006), 101.
- 5 Leguijt (2007), 91-100, 339-343.
- 6 Zie www.mijnvakbond.nl/jeugdzorgethiek.
- 7 Zie www.zininjeugdzorg.nl.
- 8 Zie www.windesheim.nl/nl-nl/onderzoek/onderzoekstemas/theologie/zin-in-jeugdzorg.
- 9 M. van Dijk-Groeneboer (2010), 214-215.
- 10 Kuyk (2006), 120-129.
- 11 Fowler (1981) 41-53.
- 12 Hanrath (2000), 5.